

Глухо лидерство в България:

Актуално състояние, проблеми
и нужди от обучение на глухите
лидери

Доклад от социологическо проучване

Благодарности

В началото на този доклад бихме искали да изкажем своята благодарност към всички, които направиха неговото създаване възможно – глухите хора, които се включиха активно в проучването, и социолозите, които ни консултираха по време на целия процес, за споделените преживявания, опит, препоръки и коментари, както и ценния принос в подготовката и реализацията на социологическото проучване.

Изявяваме своята благодарност и към Фонд „Активни граждани“ за предоставената финансова подкрепа.

До момента в България не е правено такова обхватно изследване на състоянието, нуждите и дейността в глухата общност. Това е уникален по рода си доклад, който има за цел да даде една по-детайлна картина за потребностите, особеностите и проблемите на глухите хора у нас.

Гордеем се, че като представители на тази общност с проучването намираме отговори, за които ние също не сме знаели и предполагали. Така научавайки повече за себе си, културата на глухите, глухата идентичност, поведение и социално положение, ние всъщност можем много по-лесно да организираме своята дейност в бъдеще, за да сме полезни със своите знания, умения, опит и насоки. Целта ни е да има силна, активна, образована, сплотена, уважавана общност на глухите хора, която се ползва със същите права, възможности и достъпност като своите чуващи съграждани.

Докладът е реализиран със съдействието на екипа на фондация „Заслушай се“, която се състои изцяло от глухи специалисти.

Автор: **Дочка Велева**

Издател: **Фондация „Заслушай се“**

ISBN: **978-619-92285**

Септември 2022 г.

Iceland
Liechtenstein
Norway

**Active
citizens fund**

Този документ е създаден с финансовата подкрепа на „Фонд Активни граждани България“ по Финансовия механизъм на Европейското икономическо пространство. Цялата отговорност за съдържанието на документа се носи от фондация „Заслушай се“ и при никакви обстоятелства не може да се приема, че той отразява официалното становище на Финансовия механизъм на Европейското икономическо пространство и оператора на „**Фонд Активни граждани България.**“

Съдържание

Предговор	4
Методология	9
Резултати от проучването	11
Закljučения и препоръки	31

Предговор

Въведение в темата за глухата общност в България, социален контекст и нагласи

По неофициални данни в България има над 120,000 души с различна степен на слухова загуба. Липсват официална извадка и по отношение на броя на носителите и ползвателите на български жестов език, тъй като в България преброяването е само на база на ТЕЛК решения за загуба на слух, което е изцяло базирано на медицинския модел на глухотата. По този начин глухите у нас остават в голямата си част неовластени, особено по места (извън София). Една от основните причини е ширещият се от десетилетия аутизъм – дискриминативното разбиране, че словесният език е по-престижен от жестовия и е признак на по-висока интелигентност. Немалка част от хората със слухова загуба са носители на български жестов език, в резултат на което през годините са били в изолация поради липсата на възможности за образование и приобщаваща езикова среда чрез присъщия им жестов език. По този начин голяма част от глухите хора исторически са били лишени от пълноценен достъп до редица социални услуги и изостават в развитието си не защото са глухи, а защото не са им били осигурени равни възможности за учене и развитие през целия живот чрез български жестов език. В резултат на тези структурни бариери, исторически причини и недостатъчна информираност, сред глухата общност традиционно се наблюдават демотивация и апатичност. Това от своя страна води до понижена активност в обществената сфера, а за съжаление все още липсват системни програми и инициативи, които да целят овластяване на глухата общност на жестов език и които инвестират в лидерство. На 21 януари 2021 г. бе приет Закон за българския жестов език (ЗБЖЕ). Отне няколко десетилетия, докато глухата общност получи своето признание и собствен Закон, който проправя пътя към реално овластяване и включване на глухите хора в обществения живот в България. Годините на обгрижване, потискане на личността, маргинализиране, липса на достъпна среда за общуване и качествено образование, забавиха значително развитието на една

от най-големите социални групи у нас. Използването на глухата общност като трамплин за интересите на чуващи хора и различни организации все още е честа практика поради упражняване на „аудизъм“ (доминиране на чуващи над глухи хора) и „токенизъм“ (ползване на глухите хора като „сувенири“ за реализиране на лични цели, реклама, себеизява). Глухите са изключени от процесите на вземане на решения касаещи техните език, култура и идентичност.

В резултат на това, днес процентът на образовани, грамотни, активни, силни и успешни глухи граждани в България е много нисък. Мисията ни във Фондация „Заслушай се“ е да променим обществените нагласи и да издигнем водещата роля на глухите, следвайки принципите в Хартата на Световната федерация на глухите. Развитието на глухата общност и сътрудничеството с местни и международни глухи специалисти не може да се случи без критична маса от подготвени глухи специалисти и глухи лидери, които да бъдат ядрото на своята общност.

Образование и овластяване

Благодарение на Министерството на образованието и науката (МОН) глухата общност започна да получава реални възможности за приобщаване и развитие. Факт е, че МОН е една от първите институции, които застанаха зад глухата общност и без тази подкрепа глухите хора нямаше как да излязат от дългогодишната изолация, нито да имаме последвалите успехи със законовото уреждане на българския жестов език и правата на глухите хора. През академичната 2021/2022 година за първи път започна магистърска специалност в Софийския университет по български жестов език, с която се прокарват първите стъпки за въвеждане на българския жестов език в системата на образованието. Започнаха и процеси на международен обмен с учебни заведения като Хумболтовия университет в Берлин и университета Галогет в САЩ за повишаване на квалификацията на глухите хора в сферата на застъпничество, социално предприемачество, научно-изследователска дейност в сферата на жестовия език, преводачески услуги от и на жестов език, образование и науките за глухотата.

Наличието на достатъчно на брой подготвени глухи специалисти и глухи лидери ще бъде предпоставка за осигуряване на условия за научно-изследователска дейност в областта на жестовия език и науките за глухотата, така и за мониторинг на качеството на ресурси и услуги чрез българския жестов език.

Предоставяне на преводачески услуги от и на български жестов език

От една страна, глухите хора, като всички останали граждани, имат законното право да получат пълноценен достъп до публични услуги. Съгласно ЗБЖЕ, всяка институция трябва да осигури условия за административно обслужване чрез жестов език от началото на 2023г.

От друга страна, глухите лица имат право на преводаческа услуга от и на жестов език за лични нужди в размера на до 120 часа годишно. Към момента, в България няма критична маса от добре подготвени и практикуващи преводачи и все още не съществуват ефективни механизми за финансово обезпечаване на труда им. Така, нито глухите ще извлекат изгода от преводаческата услуга, нито ще се постигне социален ефект. От тук следва да има национална стратегия, в която да залегне поетапно развитие на професията на жестовия преводач.

Предоставяне на достъп до телевизионно и филмово съдържание чрез субтитри и жестов език

Според поправките в Закона за радиото и телевизията (декември 2020 г.) и Закона за филмовата индустрия (февруари 2021 г.) до средата на 2023 г. националните телевизии, българското кино и дублираните на български език филмови продукции трябва да бъдат достъпни чрез субтитри на български език в подкрепа на хората със слухова загуба. Освен това, според Закона за радиото и телевизията, националните телевизии са вече задължени да предоставят превод на български жестов език в поне една новинарска емисия в диапазона 19:00 – 23:30 ч.

Здравеопазване за глухите хора

По смисъла на ЗБЖЕ, глухите хора имат законовото право да ползват достъпни здравни услуги чрез български жестов език.

Настояще и бъдеще между глухите и институциите

Много от проблемите в глухата общност са наследени и натрупвани през годините, оставяни без решение, ненамерили достатъчно политическа воля и обществена подкрепа. Едва в последните години започват да се предприемат стъпки към реформа в социалните услуги за хората с увреждания, свързани с ратифицираната през 2012 г. Конвенция на ООН за правата на хората с увреждания и Националния план от 2015 г. за прилагането ѝ.

Благодарение на малцина овластени глухи лидери последните няколко години доведоха до значителни успехи за общността: така на 21-ви януари 2021 г. бе приет Закон за българския жестов език. ЗБЖЕ и включването на глухите специалисти в създаването на ефективни механизми за прилагането му на всички нива, както на местно, така и на национално, включително на по-високо държавно равнище, е само първата стъпка към пълно овластяване и развитие на глухата общност. Това, заедно с други законодателни промени (Закона за радиото и телевизията и Закона за филмовата киноиндустрия), дават обещаваща институционална рамка за промяна, предпоставяща развитието на Закона и последващото изготвяне и подобряване на подзаконовите наредби. Добра стъпка в тази посока е сформирането на първия Съвет за българския жестов език към Министъра на образованието и науката през 2022 г. Дали обаче тази рамка ще се приложи на практика и ще продължи да бъде разширявана зависи от това дали има активна глуха общност и е налице критична маса от глухи специалисти и овластени глухи лидери, които да насърчават и подкрепят местните власти в качествено ѝ прилагане.

Информация за проекта и неговите цели

Глухата общност в България има силна нужда не просто да постигне промяна на законодателство и политики, където през последната година бележи особени успехи, но и да инвестира в собственото си лидерство. Като силно уязвима група, поради структурно ограничения си достъп до канали на информация, социални, икономически и политически процеси, общността има нужда от повече активни граждани сред собствените си региони. Именно чрез проект „Глухо лидерство: гражданско и професионално овластяване на глухата общност“ с изключителната подкрепа на фонд „Активни граждани“ се осигуряват възможности за осигуряване на дългосрочно обучение, базирано на специфични нужди и на доказани успешни методи, което не само да подготви 5 глухи обучители и 40 глухи лидери на ключови места в страната, но и да ги подкрепи в техни застъпнически и информационни кампании по места. Те не само ще се учат да бъдат активни граждани, но и ще имат възможността да действат като такива в интерес на общността си.

Специфичната цел на проекта е „Обучаване на представители на уязвими групи в застъпничество за нуждите на техните общности, както и подкрепа за инициирани от тях застъпнически кампании“. С настоящия проект ще бъдат дългосрочно обучени 40 глухи лидери от 12 населени места в България, които ще бъдат подкрепени в реализирането на поне 10 информационни или застъпнически кампании на местно ниво. Кампаниите ще зависят от конкретния контекст, но ще бъдат фокусирани върху достъпът на глухите хора до информация и услуги на жестов език, в синхрон със Закона за жестовия език. Очаква се поне 4 от тези кампании да имат положителен резултат и да доведат до конкретна промяна на политика или практика на местни власти или други институционални играчи. За успешно реализиране на застъпничество, проектът инвестира и в привличане на чуващи съюзници.

Методология

Основен фокус на проекта „Глухо лидерство: гражданско и професионално овластяване на глухата общност“ е установяване на потребностите на глухите хора за пълноценното им включване в обществото и равнището на компетентност по ключови политически и социални въпроси. Ето защо проектът реализира многопластово проучване, което обхваща потенциални глухи лидери в различни части на страната и идентифицира конкретни техни нужди, сред които потребности за социално включване, познаване на гражданските права (вкл. във връзка със Закона за българския жестов език), нужди във връзка с ползване на жестов език, и др. Резултатите от настоящият доклад-анализ ще се използват, за да захранят изготвянето на обучителна програма, както и за изграждане на капацитет за информиране и застъпничество сред потенциалните глухи лидери като част от последващите дейности в проекта.

Методологията на проекта обхваща 3 изследвания, използващи следните методи:

1) Онлайн проучване

Онлайн проучването е насочено към установяване на потребностите на глухите хора за пълноценното им включване в обществото и равнището на компетентност по ключови политически и социални въпроси. В частност, проучването обхваща потенциалните глухи лидери в различни части на страната и установява техни специфични нужди.

Онлайн проучването покрива следните основни теми:

- Демографски данни като възраст, пол, населено място, откога лицето е със слухова загуба и дали владее български жестов език;
- Семейство (дали са с глухи или чуващи родители, дали имат братя и сестри и дали те са чуващи или глухи);
- Потребности за социално включване и нужди във връзка с ползването на български жестов език;
- Застъпничество и законодателство, познаване на гражданските права (Закон за българския жестов език).

2) Дълбочинни интервюта

Като надграждащ елемент на онлайн проучването, екипът по проекта реализира интервюта „лице в лице“ с 10 потенциални глухи лидери в страната, селектирани в резултат на проведената анкета. Основната цел на интервюта е да бъде натрупана по-задълбочена информация за потребностите на глухите хора, както и за равнището им на компетентност по ключови за глухата общност въпроси. Темите на интервюта се припокриват с темите на онлайн проучването, като оставят повече свобода на респондентите за анализ и споделяне на препоръки и очаквания.

3) Фокус групи с глухи лидери

В процеса на детайлна подготовка на проучването сред глухи хора, изследователският екип идентифицира редица нужди, които няма как да бъдат ефективно адресирани посредством планираните по проект онлайн проучване и допълващи интервюта. В резултат на това, координаторът на проекта фондация “Заслушай се” разшири обхвата на изследването като предложи реализирането на поредица от 5 фокус групи с между 5 и 7 глухи лидери, които да бъдат идентифицирани в резултат на онлайн анкетата и проведените дълбочинни интервюта. Целта на тези първи по рода си тематични фокус групи е да се създаде пространство за фасилитиран разговор, в рамките на който глухи лидери да дискутират основни теми като Закон за българския жестов език, образование, застъпничество, ключова комуникация, култура и социален живот на глухата общност и др., и да споделят своите идеи за бъдещи дейности по всяка една от тях. Натрупаната информация по време на срещите има за цел да допринесе и обогати разработването на обучителните модули и провеждането на обученията за глухи лидери, планирани в рамките на проекта.

Резултати от проучването

Резултати от онлайн проучването

Онлайн проучването ([достъпно тук](#)) беше разпространено чрез Фейсбук страницата на Deaf.bg в периода от 1 май 2022 г. – 3 юни 2022 г. Общо 132 респондента взеха участие в анкетата, от които 99 потвърждават, че са глухи лица по смисъла на Закона за българския жестов език, т.е. те са едновременно носители и ползватели на жестов език и имат слухова загуба. Ето защо само тези 99 отговора бяха анализирани в настоящия доклад. Анкетата достигна до голям брой глухи хора в цялата страна, но отговорилите са единствено и само онези, които имат интерес от теми свързани с лидерство и учене през целия живот. По този начин, чрез социологически метод се предоставя уникален шанс за сформирането на здраво ядро от глухи лидери в цялата страна.

Иновативният елемент в настоящото проучване е, че анкетата бе напълно достъпна за всички респонденти, тъй като всеки въпрос беше зададен не само в текстови формат, а и чрез видео на български жестов език.

С цел повишаване на мотивацията за участие, както и с оглед привличането на повече глухи лидери, потенциалните респонденти бяха предварително информирани, че тези, които вземат участие в проучването, ще имат предимство при избора на участници в обучителната програма за глухи лидери в рамките на проекта. Това е иновативен подход, който не е прилаган досега, и предвид високия брой изпратени отговори, може да бъде оценен като успешен. Екипът вярва, че подобен модел е от изключителна полза и за двете страни – от една страна, организациите на глухи хора, които предоставят пространство за споделяне и учене, и по този начин достигат до по-широк кръг от участници, и от друга страна самите глухи хора, които започват да виждат „светлина в тунела“ и изграждат

увереност, че всъщност могат да бъдат част от промяната и постигането на равнопоставеност за глухите у нас.

Настоящото проучване е първо по рода си, тъй като досега в България не са правени изследвания, водени от глухи хора с фокус върху социокултурния модел на глухотата, които касаят глухите хора като отделно лингвистично малцинство, идентичност и култура. В процеса на работа наред с намирането на отговори на зададените въпроси, възникнаха и редица нови въпроси, които тепърва ще търсят своите отговори в бъдещи проучвания, например колко са изолираните глухи в малките градове и села? Колко глухи са лишени от достъп до информация? Какво е нивото им на образование? Колко са родителите на глухи деца, които владеят и използват български жестов език?, и други.

ТЕМА: Демографски данни

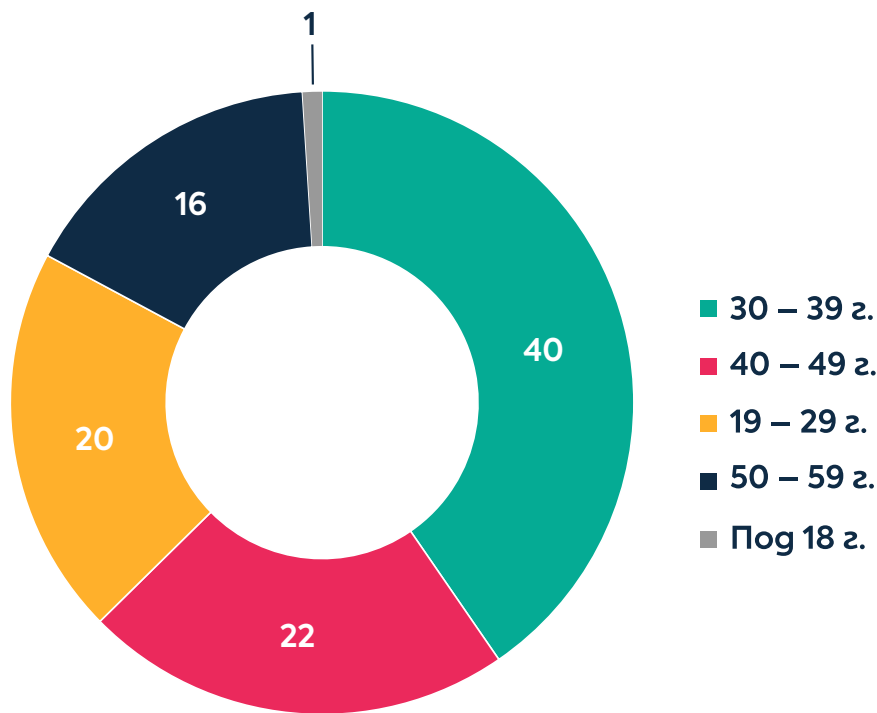
Пол

Оказва се, че сред респондентите има паритет между мъже (49 респондента) и жени (50 респондентки).

Възраст

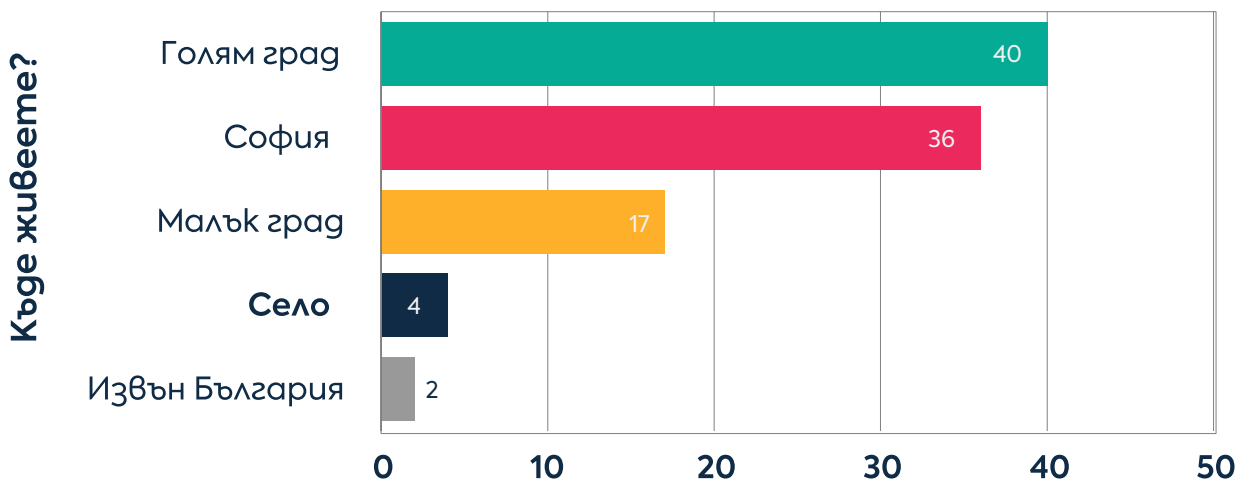
Най-активните глухи граждани са между 30–39г. с цели 40 участници от тази възрастова група. След тях са двете групи с малка разлика 40–49г. (22 респондента) и 19–29г. (19 респондента). Само един респондент е на възраст под 18г.

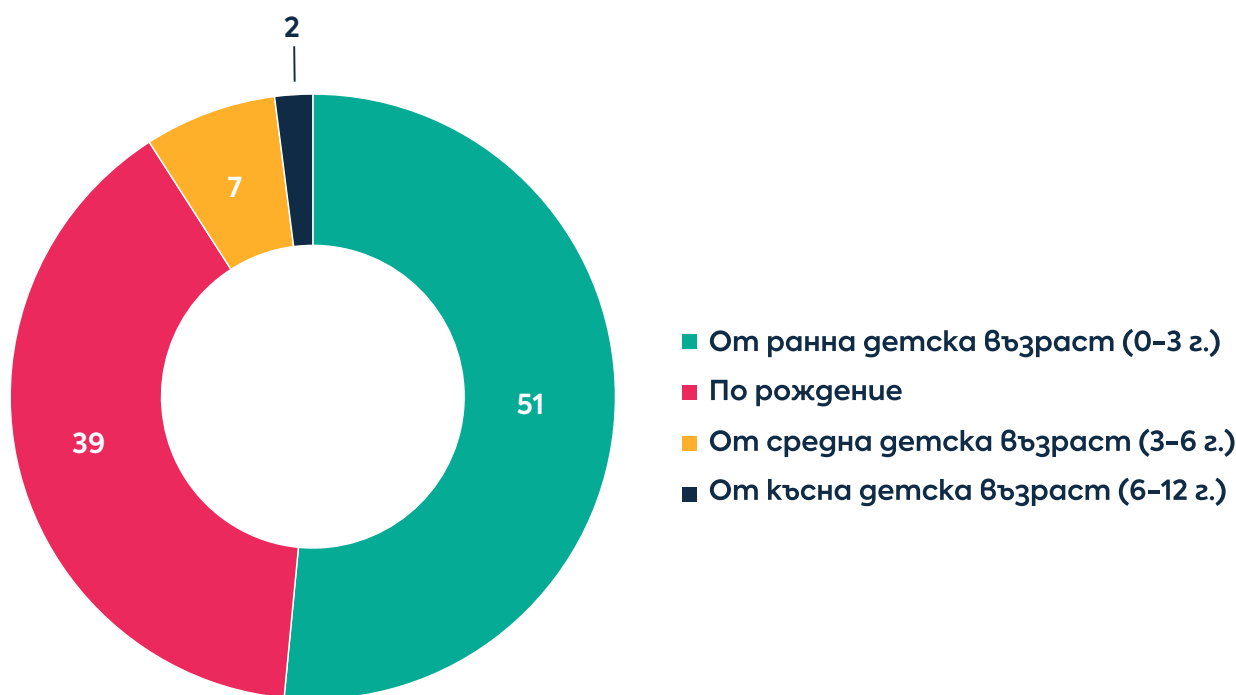
Къде живеете?

Въпреки, че анкетата беше разпространена абсолютно в цялата страна, най-активни са респондентите от София и големите градове, което е обяснимо, предвид факта, че именно там са фокусирани и основните усилия за работа и овластяване на глухата общност. От големите български градове извън столицата имаме 40 респонденти, което е добра извадка като се има предвид, че ние целим с настоящия проект да покривем поне 10 населени места, в които има по-голяма концентрация на глухи лица. По-малко са респондентите от малък град (17), село (4) и живеещи извън България (2).

Откога сте със слухова загуба?

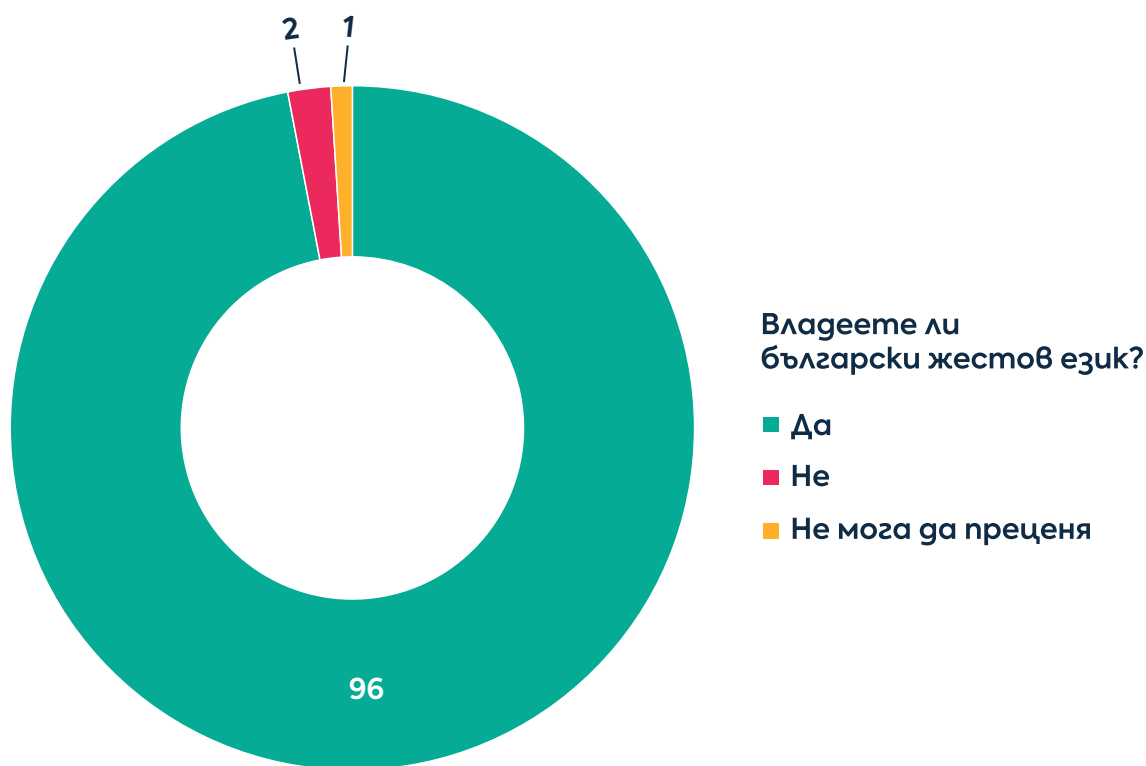
Половината от участниците в анкетата споделят, че са със слухова загуба от ранна детска възраст (в периода между 0 и 3 години), като най-честата причина за загубата на слух в този период е заболяване или лекарска грешка. По-малък брой участници споделят, че са изгубили слуха си в по-късна детска възраст – 7 от тях в периода между 3 и 6 г. и още двама респонденти между 6 и 12 г. Тридесет и девет от респондентите са със слухова загуба по рождение.

Влагаете ли БЖЕ?

От 99 анкетирани лица, 97 се определят като глухи носители на жестов език, един не се самоопределя като носител на жестов език, и един не може да прецени. Този категоричен резултат е основание да считаме, че българският жестов език е един от най-ярките отличителни белези и определяща характеристика за глухите хора, и следва да му се отдаде необходимото внимание като ключов фактор за развитието на глухата общност у нас.

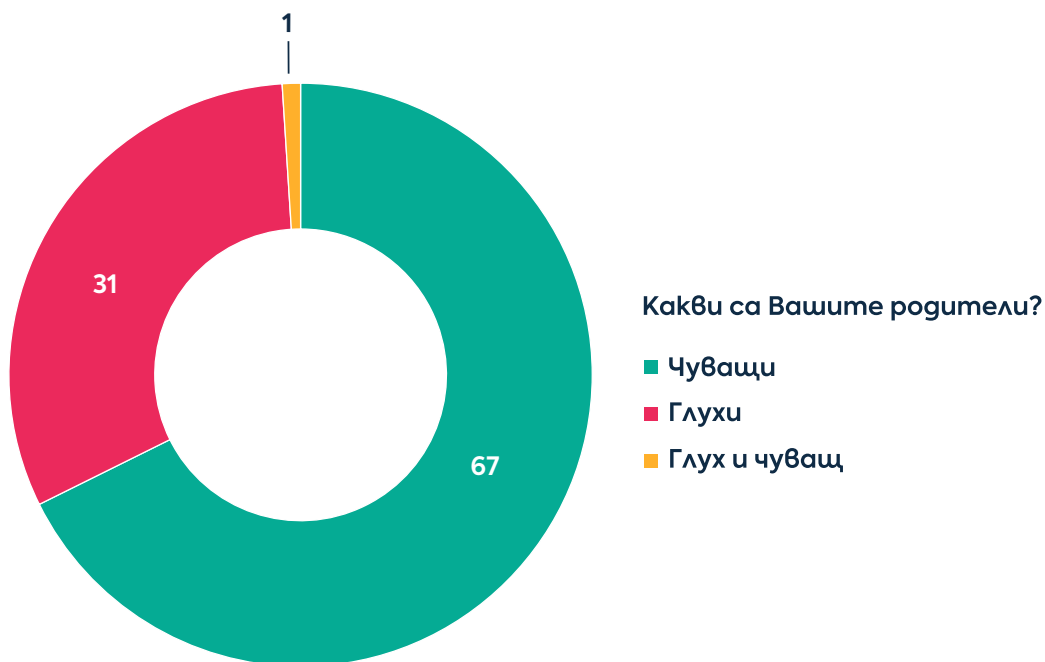
ТЕМА: Семейство

Какви са вашите родители?

Сред глухите анкетирани почти 70% (67 респондента) са от чуващи семейства, 30% са от глухи семейства (31 респондента), и само един идва от семейство на глух и чуващ родител

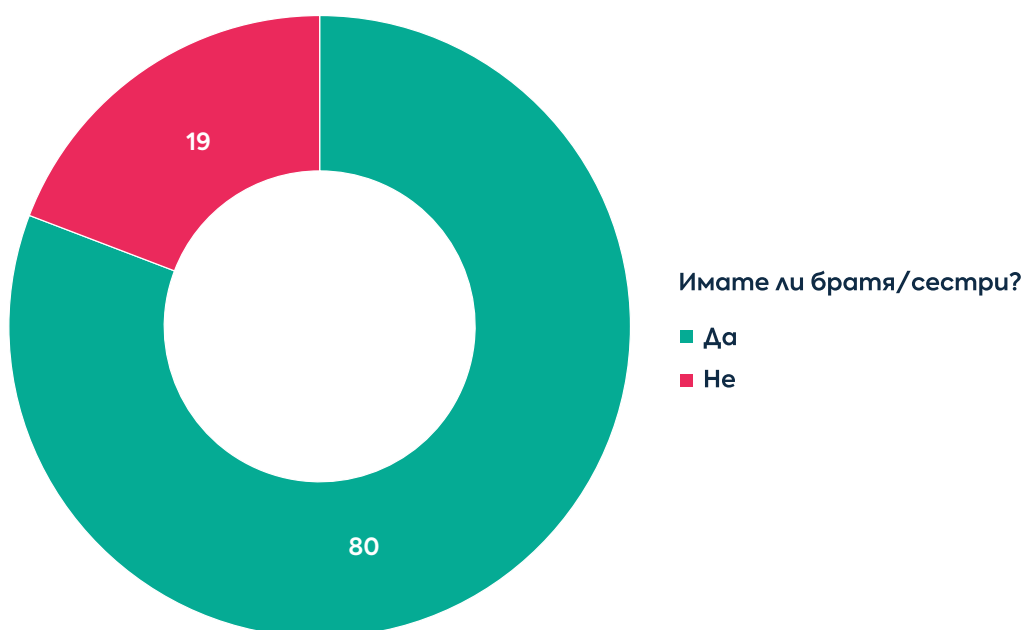
По принцип се смята, че във всяка една глуха общност по света над 90% от глухите лица идват от чуващи семейства и само 10% произлизат от глухи семейства.

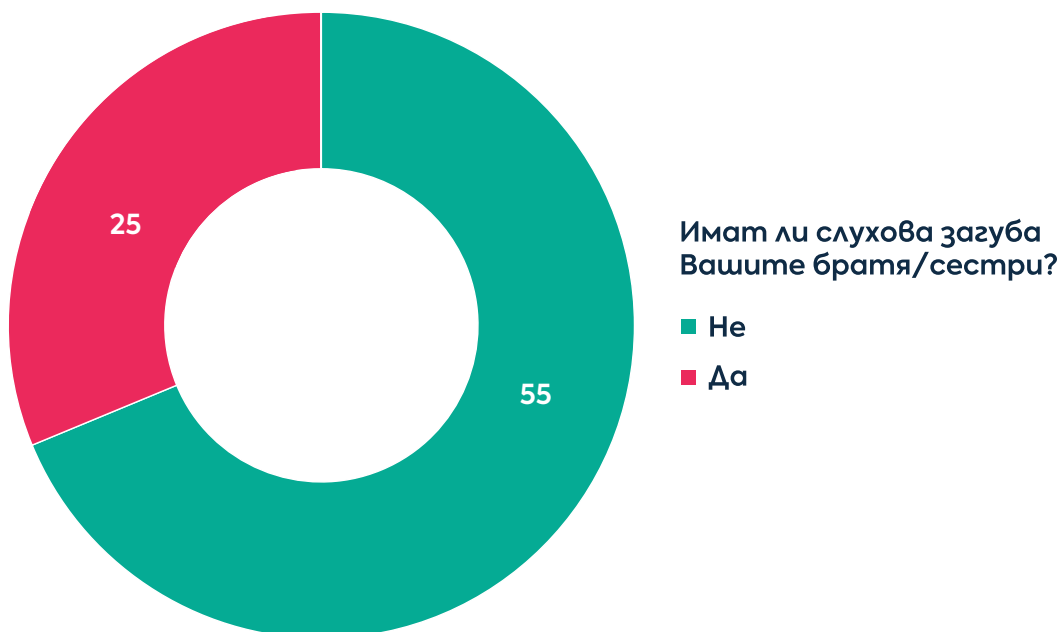
Тъй като анкетата е насочена към разпознаване на глухи лидери в българската глуха общност, очевидно е, че онези които са от глухи семейства са по-чувствителни по теми и проблеми, касаещи българския жестов език и глухата общност. Неслучайно се смята, че онези семейства с наследствена глухота са извора на автентичния български жестов език.

Имате ли брат/сестра? Имат ли слухова загуба вашите брат/сестра?

Тук целим да проверим дали анкетираните имат братя и сестри, които също са глухи. Осемдесет от респондентите споделят, че имат брат или сестра, като при 55 от тях се касае за чуващи братя или сестри. При останалите близо 30% (25 респонденти) се касае за братя и сестри със слухова загуба. Това означава, че те са представители на традиционни глухи семейства, в които генът на глухотата е нагделял и всички ползват български жестов език като основно средство за общуване.български жестов език.

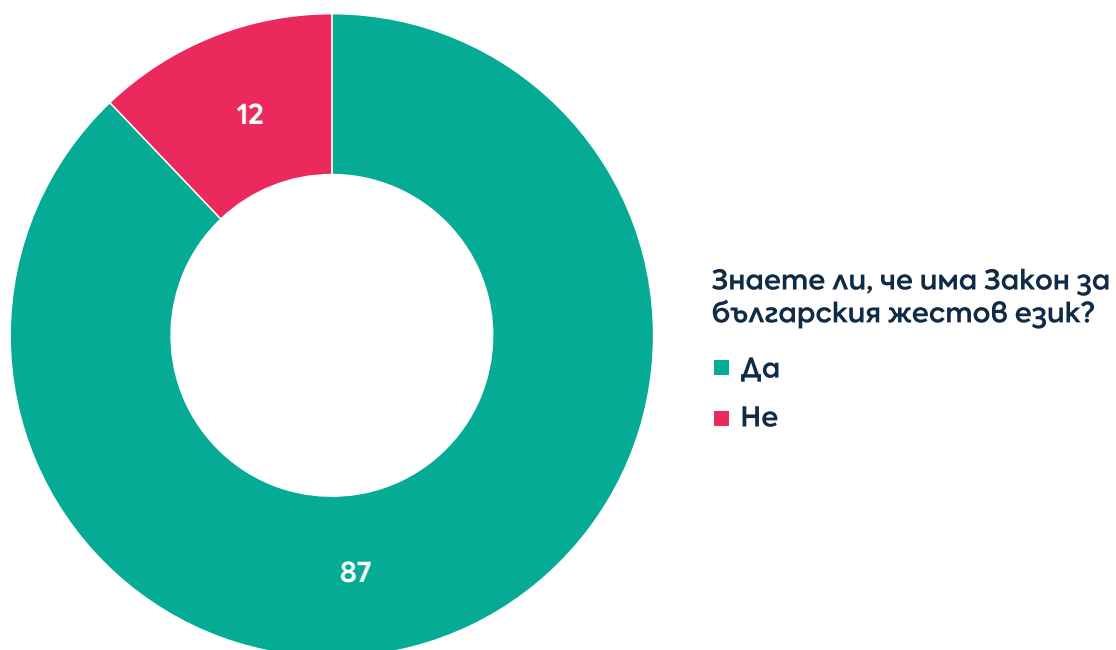

ТЕМА: Застъпничество и законодателство

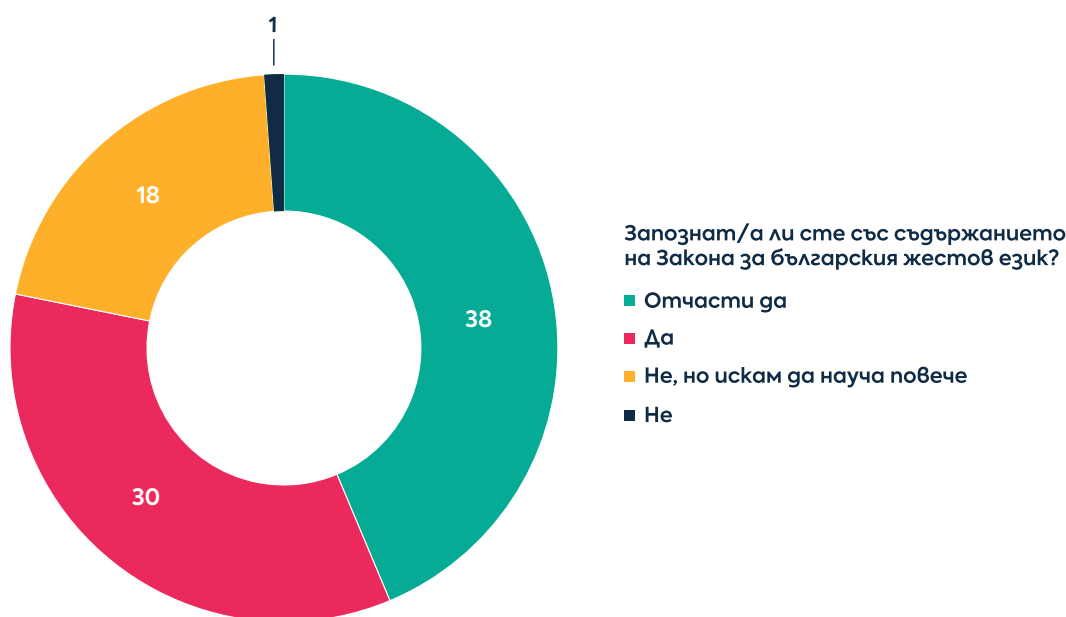
Знаете ли, че има Закон за българския жестов език (ЗБЖЕ)?

Само 12 от респондентите признават, че не знаят, че вече има приет ЗБЖЕ. Огромното мнозинство (87 респонденти) са информирани, че е приет ЗБЖЕ, което се оценява като много положителен резултат.

Запознати ли сте със съдържанието на ЗБЖЕ?

В онлайн анкетиранието мнозинството глухи хора, които са отбелязали, че знаят за съществуването на ЗБЖЕ са посочили, че са напълно (30) или частично (38) запознати с документа. Осемнадесет от респондентите са заявили, че не са запознати в дълбочина с нормативния документ, но биха искали да научат повече. По време на провеждането на дълбочинните интервюта и фокус групите обаче стана ясно, че всъщност представата им за пълно познаване на документа не е коректна и глухите лидери имат нужда от задълбочени обучения, посветени на Закона и неговото приложение.

Как си представяте благоприятен за един глух човек свят?

Резултатите показват, че най-много от респондентите искат да има равнопоставеност между глухи и чуващи. Това е показател, че глухите са подложени на редица дискриминационни практики. С висока популярност е и нуждата от качествени преводачески услуги, което е от основните предизвикателства в българската глуха общност. С почти еднакви резултати глухите хора се стремят към възможности за образование чрез български жестов език и добра трудова реализация.

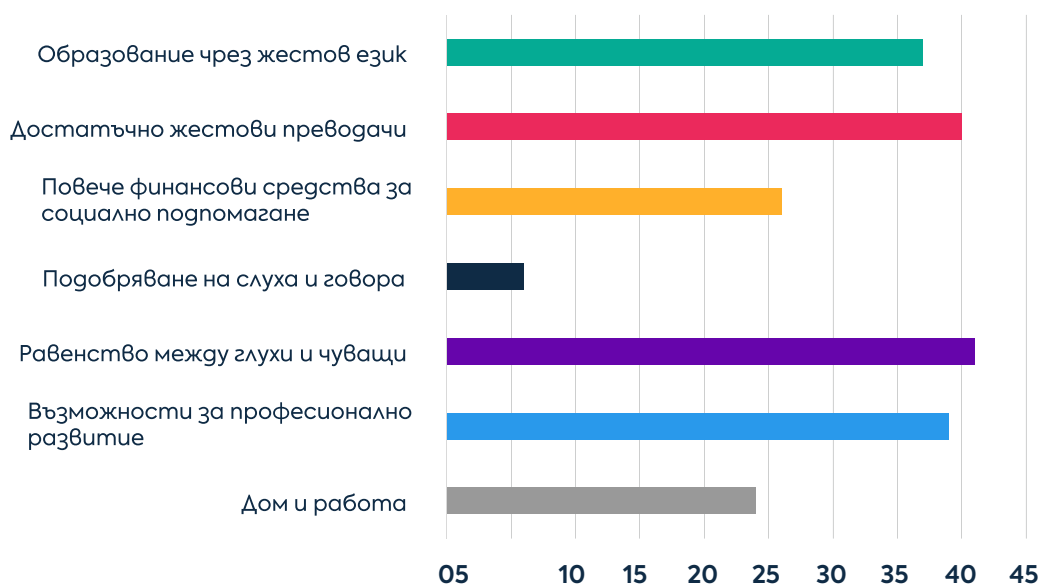
Липсата на образование чрез български жестов език и силното присъствие на оралния подход на образование се отбелязва за сериозен проблем сред участниците в анкетата.

Оказва се, че $\frac{3}{4}$ от глухите не смятат за важно повишаването на финансовите средства за социално подпомагане или осигуряването на дом и работа, което вече е изпълнено под една или друга форма

В България поради налични социални и обгрижващи политики. Едва 6 респонденти казват, че за тях е важно да имат повече възможности за по-добро слухопротезиране и речева рехабилитация. Оказва се, че мнозинството вярват, че именно чрез български жестов език имат най-пълноценен достъп до образование и информация и могат да се чувстват равнопоставени.

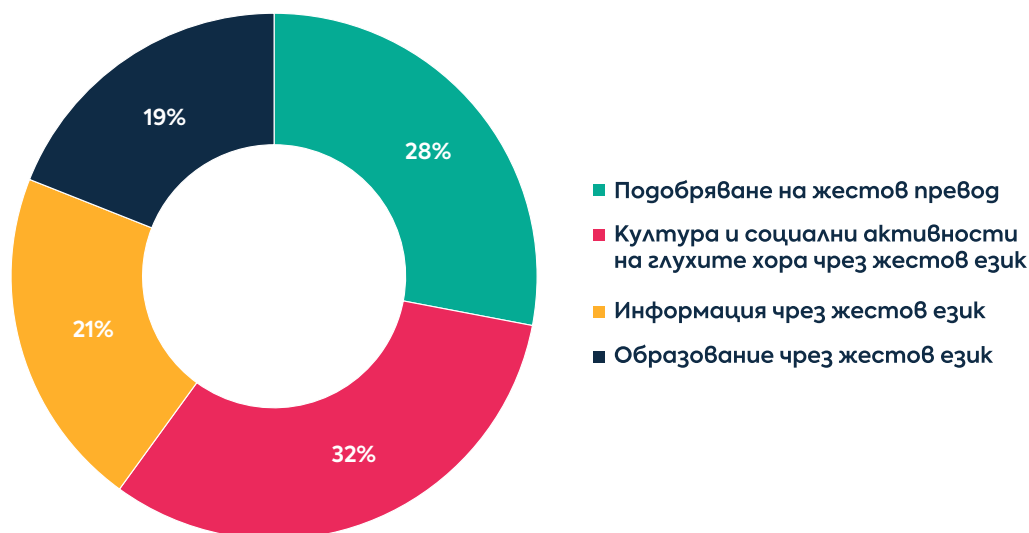
Как си представяте благоприятен за един глух човек свят?

Повече от един възможен отговор

В коя област имате най-голям интерес да се включвате?

Над 90% от респондентите са отговорили, като повечето са избрали по два отговора. Резултатите показват по възходящ ред, че най-голям интерес има към областта, свързана с култура и социални активности на глухите хора чрез жестов език, като те са последвани от подобряване на жестов превод и образование чрез жестов език.

Резултати от дълбочинните интервюта

Дълбочинните интервюта, проведени с 10 от респондентите, включили се в онлайн проучването, дадоха на изследователския екип по-пълна представа за възприятията и употребата на българския жестов език, и допълниха картината на потребностите на глухите хора за успешното им социално включване.

№	Пол	Възраст	Професия	Период	Метод	Пример за дискриминиращи практики
1.	мъж	39 г.	Общ работник в строителството	20-25 юни	Интервю чрез видео-връзка	„В среща с чуващи хора много често ми кажат: „После ще ти кажа“ или „Не е важно. Няма смисъл да ти обяснявам.“ Чувствам се дискриминиран по този начин.“
2.	мъж	21 г.	Студент	20-25 юни	Интервю чрез видео-връзка	„Израснал съм в глухо семейство. Дискриминацията я усещам непрекъснато и на много места, но с времето вече не отчитам когато се случва за пореден път. Претърпнал съм.“
3.	мъж	47 г.	Безработен	20-25 юни	Интервю чрез видео-връзка	„Нямаше да се чувствам дискриминиран, ако имаше достатъчно преводачи и специалисти, които владеят отлично жестов език. Даже и в случаи, когато пожелае да водя писмена комуникация, чуващият отсреща отново пренебрегва предпочитанията ми.“
4.	мъж	33 г.	Безработен	20-25 юни	Интервю чрез видео-връзка	„Разчитам на чуващите си родители като преводачи, които всъщност не владеят БЖЕ. Затова трябва да се инвестира в обучение на нови преводачи. Образованието е изключително важно и учителите за глухи деца трябва да владеят българския жестов език. Без те да го владеят се упражнява дискриминация.“
5.	мъж	52 г.	Безработен	20-25 юни	Интервю чрез видео-връзка	„Преводачите трябва да спазват етичния кодекс за неутралност при превода. Глухите деца имат право на билингвистично образование чрез жестов език и поне писмената форма на словесния език. В противен случай има дискриминация.“

6.	мъж	52 г.	Безработен	20-25 юни	Интервю чрез видео-връзка	„Живея в малък град. Положението в малките населени места е много тежко – няма преводачи. Много често водя чуващата си дъщеря като преводач, но тя не владее напълно български жестов език.“
	жена	32 г.	работник в завод за оръжия	20-25 юни	Интервю чрез видео-връзка	„Трябва да се подобри преводаческа услуга от и на жестов език. Аз самата понякога съм в ролята на глух преводач изцяло доброволно. Трябва да се вземе предвид и културата на глухите хора. Това е изключително важно за глухата общност.“
8.	жена	44 г.	Служител в цех	20-25 юни	Интервю чрез видео-връзка	„Всеки път, когато получавам информация от чуващи е кратко обобщение без детайлите. Това е дискриминация.“
9.	жена	26г.	Работи във фирма за изработка на сувенири и мартеници	20-25 юни	Интервю чрез видео-връзка	„Много са местата, на които се чувствам дискриминирана. Учителите не ми обръщат внимание, преводачите не превеждат както трябва. Лекарите, служителите в банката, колегите в повечето случаи не знаят как да общуват с нас, глухите хора. Образование чрез жестов език е изключително важно за децата от глухата общност!“
10.	жена	38 г.	безработна	20-25 юни	Интервю чрез видео-връзка	„Трябва да има достатъчно добре подготвени преводачи, защото съм страдала от лошо отношение от тях. Имаме нужда от пълна реформа в професията на преводача от и на жестов език. Искам да я видя тази промяна преди да умра.“

Всички респонденти, подобно на резултатите от онлайн проучването, отговарят положително на въпроса дали знаят за съществуването на Закон за българския жестов език (ЗБЖЕ). Всички те споделят, че са запознати с темата от социалните мрежи и видеа на жестов език, излъчвани от медия „Взаимно“. Едновременно с това обаче, респондентите признават, че не са запознати в дълбочина с текстовете на Закона, нито с практическите му измерения и как те ще се отразят върху живота им. Това масово непознаване на Закона се потвърди и по време на проведените фокус групи в рамките на проекта. В тази връзка, интервюираните участници идентифицират като основна нужда създаването на цялостна обучителна програма, за да се запознаят със спецификите на сложен документ като ЗБЖЕ и успешни

техники за неговото прилагане.

Всички интервюирани споделят, че са носители на български жестов език от ранна детска възраст, като 3-ма са от семейства с глухи родители, а останалите 7 научават БЖЕ от свои връстници още като деца. Нито един от интервюираните не е бил обучаван на жестов език от педагози и всички са го усвоили в резултат на общуване в близка семейна и приятелска среда от други носители на езика. Причина за това е, че в повечето случаи педагозите, с които са имали контакт, не владеят добре езика или не го владеят въобще. По отношение на случаите на дискриминация въз основа на своята слухова загуба, с които са се сблъскали в ежедневието си, всички респонденти дават идентични отговори, че масово са ставали обект на дискриминация поради факта, че са глухи лица, носители на жестов език.

Най-често срещаната дискриминация в българската глуха общност, е когато в присъствието на глухи хора се говори изцяло на словесен език от хора, владеещи жестов език (например преводачи и специални педагози).

Друга форма на дискриминация, е когато глухото дете и/или възрастен не може да изразява мнение или чувства на жестов език, защото специалистите, работещи с него не го разбират и не владеят жестов език.

Най-често са били дискриминирани от чуващи родители, невладеещи жестов език, преводачи от и на жестов език, медицински работници, служители в институции и обществени доставчици на услуги, минавачи.

По-редки са случаите, в които глухите хора не чувстват дискриминация от страна на чуващите хора. Това са обикновено близки чуващи хора или малцина чуващи хора, които възприемат жестовият език като пълноценен език.

В процеса на разговор с интервюираните, бяха идентифицирани следните теми от особено важно значение за глухите у нас:

- o глухата общност като култура и социален живот;
- o подобряване на слуха и говора;
- o подобряване на образованието за глухи;
- o подобряване на качеството на преводаческите услуги от и на жестов език.

Мнозинството от респондентите смятат, че трябва да се инвестират максимални усилия в подготовката на педагози в

специализираните училища и всички онези, които работят с глухи деца да владеят жестов език. Като носители на жестов език, те искат да имат възможности за пълноценно участие в езикова среда чрез български жестов език. Успоредно с това смятат, че е от изключителна важност да бъдат подготвени достатъчен брой преводачи от и на жестов език.

Второстепенна, но важна роля има и развитието на глухата общност като култура и социален живот, с цел постигане на психологическо благополучие на глухите хора. Над половината от интервюираните не смятат за важно подобряване на условията за слухопротезиране и говор. Останалата част смята смятат, че трябва да бъдат осигурени условия за повече възможности за подготовка на глухите хора, така че да могат да общуват както чрез жестов език, така и чрез словесен език.

Резултати от фокус групите

Организиран бяха 6 фокуси групи в периода 18-19 юни в гр. Жеравна. Всяка група се състоя от 6-7 участници, представители на глухата общност, които са взели участие в попълването на онлайн анкетата и са с изразени лидерски качества. Поставени бяха 6 основни теми за дискусия, като целта беше да се вникне по-дълбоко в глухата идентичност. Тези първи по рода си дискусии бяха изключително полезни за изследователския екип, тъй като чрез тях получихме нови гледни точки и насоки на бъдещата работа и най-вече разработването на обучителната програма за глухи лидери. Първоначално голяма част от участниците не се чувстваха уверени да споделят, поради липса на образование, опит и самочувствие. Това е резултат от продължителната изолация, на която са били подложени, и факта, че не са имали свобода да споделят мненията си в подобна среда досега. Голяма част от глухите участници са свикнали да следват чуващите, които често отговарят вместо тях и дават мнения от тяхно име без съгласието на глухите хора. След първоначалното разчупване на ледовете и навлизането в дискусиите, глухите започнаха да отговарят със желание на всички въпроси и споделиха информация, което ни изненада приятно.

1. Как да съхраним българския жестов език (БЖЕ)?

Българският жестов език е пълноценен, самостоятелен език. През годините сме свидетели на подценяване на жестовия език като пълноценен и налагането на разбирането, че жестовият език по-скоро пречи на развитието на глухите хора. Точно обратното, най-присъщия за глухите хора език е жестовият език, който спомага за тяхното езиково развитие. Осигуряването на езикова среда чрез българския жестов език за глухите граждани в България е от изключително важно значение.

На този въпрос отговорът беше единодушен, че без българския жестов език няма бъдеще за глухата общност, няма как да има щастливи глухи хора. В повечето случаи участниците изразяват мнение, че не знаят как да постигнат съхраняването на езика и основната причина е липсата на мотивация и застъпници в тази област. Всички участници във фокус групите се обединяват, че трябва да има глухи лидери, които да се занимават с дейности, свързани с популяризиране и съхраняване на българския жестов език като пълноценен такъв. Само при наличието на такива глухи лидери ще се получи по естествен път насърчаване към инициативи за съхраняване на най-голямото богатство на глухата общност, а именно българския жестов език.

В миналото е имало спорадични опити, но с появата на редица неправителствени организации на и за глухите хора, мотивацията сред глухи активисти да се занимават е спаднала и основната причина е недостатъчна комуникация между организациите и глухите. Повдигна се темата, че е нужно да има съвременна литература и видео ресурси на българския жестов език, и че е необходимо да се мисли в посока как да има единен корпус за съхраняване на българския жестов език, който е един единствен за цялата глуха общност. В основата на предизвикателствата, породили липсата на ефективни политики за съхранение на българския жестов език, е недостатъчната пряка комуникация между глухите хора и всички заинтересовани страни, включително институциите и академичната общност.

2. Език ли е БЖЕ?

По този въпрос имаше много крайни мнения. Някои от потенциалните глухи лидери, които вече са имали обучителни дейности по жестов език, изрично заявяват, че БЖЕ е език със своя собствена граматика и е пълноценен като всеки език. Същевременно с това отбелязват, че не могат да обяснят граматическите правила на езика.

Мнозинството от участниците не знаят, че жестовият език има своя граматика и се появиха мнения, че жестовият език е просто комбинация от жестове и мимики – нищо повече, като така спомага по-скоро за визуализация на българския словесен език. Повечето от участниците във фокус групите показаха ясно, че липсата на преподаване на предмет „Български жестов език“ и преподаване чрез него в специалните училища е довело до непознаване на самия език в неговата му дълбочина.

Основният извод след проведените дискусии по този въпрос е, че е необходимо обучение на тема какво е българския жестов език и да се представят основи на лингвистиката на българския жестов език.

3. Какви качества трябва да притежава жестовия преводач?

Темата беше дълбоко разисквана в рамките на всички фокус групи, като най-общо бе разделена на два основни компонента – чуващи преводачи от и на БЖЕ и глухи преводачи от и на БЖЕ.

Основният идентифициран проблем в тази тема е, че голяма част от глухите хора не търсят преводачи от и на жестов език.

Причините за това са липса на достатъчно преводачи, липса на етика за конфиденциалност сред преводачите и липса на доверие към преводачите. Повечето глухи използват преводачи само в крайни случаи, например съд или нотариус, поради задължителния характер. Обхватна беше дискусията относно причините за липсата на доверие към жестовите преводачи. Една от най-широко разпространените тези бе, че глухите хора нямат доверие на много от преводачите от и на жестов език поради недостатъчното предаване на информация, тъй като много често преводачът преценява какво да предаде като съдържание. Дадох се примери, когато глухо лице води свой чуващ близък (например родител), който се оказва по-подходящ, отколкото преводач от и на жестов език. Беше споделено мнение, че глухите губят доверие към преводачите и поради неспазване на етичния кодекс за конфиденциалност. Например, глух човек е в съд или здравно заведение, и научената по време на работата информация бива споделяна с трети лица от преводача без позволение на глухия човек. Това е и една от основните причини, поради която много глухи лица предпочитат свои роднини да им съдействат, въпреки че в повечето случаи те не владеят отлично жестов език.

Друга причина, която беше дискутирана активно, е свързана с липсата на доверие към преводачите поради преследване на лични облаги от тяхна страна. Споделени бяха случаи, в които глухият човек търси в лицето на преводача съмишленник и партньор на каузата, но бива „отхвърлен“, тъй като преводачът преследва свой личен интерес на гърба на глухите хора, представяйки се за защитник на каузата и възползвайки се от умението си да борави с жестов език. Липсата на съвместен партньорски модел на глухи и преводачи също е друга причина за липса на доверие към повечето преводачи. Малцина са преводачите, на които глухите имат доверие и изразяват удовлетворение от работата си с тях.

Наред с адресиране на всички причини за липсата на доверие, основен извод от дискусията по тази тема е, че преводачите се нуждаят от сериозни обучения, чрез които да достигнат високо ниво на владеене на жестовия език, равнозначно на нивото на владеене от страна на носителите на жестов език, които използват пълноценно жестов език с неговата си собствена граматика. За целта преводачите трябва да владеят не само езика, но и да познават културата на глухите хора. Глухи лица са свидетели как преводачи не разбират

смыслево това, което глухите са казали и превеждат грешно, подменяйки изцяло смисъла на казаното от глухите хора. Това трябва да се избягва на всяка цена.

Беше повдигнат и въпрос относно стъпките за търсене на права по законов ред от глухи хора, които са били подвеждани или измамани от нелоялни и некоректни преводачи. Кой е органът, който проследява качеството на преводачите и каква е процедурата? Къде са правилата и процедурите за това? Това са въпроси, които остават с отворен отговор.

Широка дискусия във фокус групите се пороги и около това кой упражнява контрол върху жестовия превод по медиите. Масово глухите забелязват, че преводът не е качествен и разбираем и не следва правилата на българския жестов език с неговата собствена граматика. Някои от тях повдигнаха въпроса към кой контролен орган да се обърнем за да бъдат прекъснати тези порочни практики, където чуващи хора взимат решения за подбор на чуващи преводачи в медиите. Малцина сред тях изразиха мнение, че са удовлетворени от жестовия превод по някои от националните телевизии.

Повдигна се и въпросът дали глухи хора могат да бъдат преводачи от и на БЖЕ. Отговорите бяха разнопосочни и се оформиха няколко основни мнения. Някои участници във фокус групите считат, че глухият преводач трябва да чува добре със слухов апарат и ясно да се изразява със словесна реч. Глухият преводач, обикновено слабочуващо лице, трябва да е близо до източника на звука, за да чува добре самата информация и да я предава коректно. Едновременно с това, друг участник изрази мнение, че не би водил глух преводач със себе си за лични нужди, защото може да изпадне в ситуация тази лична информация да се разпространи сред други глухи лица в глухата общност. Отново темата за доверието между преводач и глух човек излиза на преден план.

В една от фокус групите глух човек сподели, че е бил в ролята на преводач и в отговор на това друг глух човек казва „Ами ти чуваш явно и затова си се справил да превеждаш“. Първият отговаря, че е напълно глух и няма как да чува. Глухият е намерил начин да се справи в тази ситуация и да извърши превод. Този пример обаче показва, че съществува дискриминация вътре сред самите глухи хора – тема, която следва да бъде адресирана.

Дискутирана беше и темата за това глухи преводачи да превеждат

в ефир на националните телевизии. Някои споделиха, че би било възможно това да се случва, ако има „аутокю“ или в тандем с чуващ преводач зад кадър. Някои обаче изразиха резерви към това как глух преводач ще се справи с превод в реално време пред камера. В същото време имаше единодушие, че глухите хора най-ясно предават информация на жестов език.

Друга важна тема, която беше засегната по време на дискусиите, е че ЗБЖЕ дава възможност на преводачи от и на жестов език с удостоверение за професионално обучение да могат да превеждат във всякакви ситуации. Участниците във фокус групите изразиха недоволство, че периодът, за който преводачите от и на жестов език се обучават (около 1 година) е крайно недостатъчен и изразиха мнение, че трябва да е както в по-напредналите страни, където обучението на преводач от и на жестов език е поне 4 години.

Мнозинството от участниците не са запознати, че има Етичен кодекс на преводачите и признават, че той въобще не е популяризиран сред глухите хора.

Също така беше отбелязано, че малцината практикуващи преводачи в България са почти изцяло ангажирани в националните медии, което води до още по-належащата нужда от появата на нови преводачи и да се намерят механизми за възродяване на професията на преводачите от и на жестов език. Глухите преводачи могат и трябва да бъдат мотивирани да бъдат на екран и да осигуряват достъп до медийно съдържание.

Изводите от тази сесия са, че е нужно да се направи задълбочено обучение към глухите лидери за преводаческата услуга в различни ситуации, а именно за лични нужди, за институции, телевизионен превод, етичен кодекс на преводачите, развитие и професионална реализация на преводачите от и на жестов език.

4. Какво е глуха идентичност?

Ако един човек има слухова загуба, то това ли определя неговата идентичност като глух човек? Отговорът е не. Слуховата загуба и глухата идентичност не са със знак за равенство, тъй като идентичността на глухия човек се определя от принадлежността му към глухата общност. Тя се изразява в начина на общуване, възприемане чрез силно изразена визуалната култура, културните традиции на глухите хора да участват в редица събития, свързани с жестовия език.

При повдигнат въпрос към глухите участниците във фокус групите се оказва, че повечето не знаят какво означава глуха идентичност. Много малко от тях казаха накратко, че това е да не се срамуваш, че си глух и носиш глуха гордост. Социализацията в глухата общност е много важна за психическото благополучие на глухите хора, защото глухата общност е мястото, в което глухите общуват свободно на един език – жестовия. Даде се пример, че след като гаден човек е глух и когато има право на избор дали да бъде с глухи или чуващи приятели – винаги би предпочел общуването и социализацията с глухи приятели. Тази тема зае много малка част от времето за дискусия във фокус групите и от това може да се направи извод, че като цяло темите, свързани с идентичността на глухите хора, са много слабо познати. За да се преодолее тази липса, е нужно да се провеждат лекции и работилници по темите за идентичността в глухата общност, какво представлява тя и как през нея психическото благополучие на глухите хора може да се подобри.

5. Кой може да бъде обучител по БЖЕ?

Българският жестов език е признат за пълноценен език. Темата за обучение по български жестов език е актуална, но в същото време не е ясно как се създават ресурси за обучение и как се извършва подготовка на преподаватели по български жестов език. Все още не е регламентирана професията на преподавателя по български жестов език, което предпоставя сериозни предизвикателства за неговото изучаване. Към настоящия момент за последните 10 години съществува единствено практиката, че обучението се извършва от чуващи преводачи от и на жестов език и поради тази причина, глухите хора не са участвали в процесите на обучение на езика. В дискусията с участниците във фокус групите кой може да бъде обучител по български жестов език, стана ясно, че глухите хора са били встрани от темата до този момент и поради тази причина има недостатъчно разбиране за професията на преподавателя по български жестов език. Разпространено е схващането, че преподавателите по жестов език са чуващи хора, които са специални педагози, слухово-речеви рехабилитатори или са преводачи от и на жестов език. Проведе се разгорещена дискусия как например педагозите, работещи с глухи деца в специалните училища не владеят жестов език, което породи силно възмущение сред

участниците. Бе изразено мнение, че невладееенето на жестов език сред специалисти идва от липсата на социализация с глухите хора, което всъщност пречи на развитието и на самите глухи хора. Недостатъчното разбиране по темата какъв е най-подходящият профил на преподавателя по жестов език стана причина тази тема да остане по-слабо изследвана по време на фокус групите, и не бяха генерирани идеи относно създаването на ресурси на жестов език за обучителния процес по жестов език. Като заключение, се препоръчва да се направи цяла обучителна сесия за профила на преподавателя по български жестов език.

6. Какво е култура на глухите хора?

С този въпрос участниците бяха най-добре запознати. За тях култура на глухите хора означава участие във фестивали, събори, спортни мероприятия, лагери на глухата общност с цел промотиране на жестовия език и културата на глухите хора. Бяха споделени мнения, че събитията на глухите се случват по един и същи начин и че все още не се правят по модерен начин както е при чуващите хора. Елементи от културата на глухите хора е използването на визуалната култура на глухите хора, силно изразеното периферно зрение, също така и използването на редица похвати за привличане на вниманието на глухите хора като светлинни сигнали, потупване по рамо и т.н.

Като цяло, глухите хора са запознати с културата на глухите хора и отговарят на въпроса „какво“, но имат нужда от повече ноу-хау и иновативни подходи за това „как“ да подобрят популяризирането ѝ. Идентифицирана беше нуждата от провеждането на обучения за организиране на събития, които по модерен начин да се представят на глухите хора – например, чрез представяне на добри практики от международни събития за глухи и събития, организирани от глухи общности от по-напредналите страни.

Заклучение и препоръки

Най-важният извод от проведеното проучване е, че глухите хора имат голяма нужда да общуват помежду си и да споделят на живо. Най-добри резултати и най-пълноценна представа за мненията на глухите бяха събрани в рамките на проведените фокус групи. Оттам бяха извлечени и конкретни идеи и препоръки за изготвяне на обучителната програма. Ако проучването беше проведено само онлайн, нямаше да имаме толкова богата картина и задълбочена представа за нагласите в глухата общност у нас. Участниците се почувстваха чути, разбрани и можеха да бъдат открити и откровени за това какво преживяват и какви предизвикателства срещат пред себе си.

Резултатите показват, че глухите имат огромен интерес към участието в цялостна обучителна програма, която да повиши техните познания, свързани със застъпничество и законодателство, за да бъдат по-полезни на глухата общност по места в цялата страна. С цел осигуряване на достъпност, обучителната програма ще съдържа както присъствени семинари, така и онлайн сесии. Обученията ще се проведат от вече подготвените от международни експерти глухи обучители в Академия “Наистина жестов език”. Академията разполага и с платформа за провеждане на обучения с цел ефективно разпространение на ресурси за потенциалните глухи лидери.

Нужди от обучение

Резултатите от социологическото проучване ще се използват, за да помогнат изготвянето на обучителна програма, която ще се изпълни в периода от септември 2022 г. – юни 2023 г., както чрез присъствени семинари, така и чрез онлайн обучителни сесии. Чрез обучителната програма ще се изгради капацитет на критична маса от глухи лидери да провеждат застъпнически кампании за прилагане на Закона за българския жестов език, както на национално така и на местно ниво.

В процеса на проучването бяха идентифицирани следните теми, които ще залегнат в цялостната обучителна програма:

Български жестов език (БЖЕ):

- **БЖЕ** – Език ли е? История, граматика и лингвистика на БЖЕ. Обучение по БЖЕ и профил на преподавателя. Съхраняване на БЖЕ.
- **Закон за БЖЕ** – Философия. Как стигнахме дотам? Приложение на Закона.
- **БЖЕ в образованието** – Специални и масови училища. Подготовка на педагози.
- **Превод от и на БЖЕ** – Етичен кодекс, глухи преводачи. Видове превод. Обучение на преводачи, изграждане на доверие. Регулация на превода в националните медии
- **Билингвизъм** – що е то?

Социално включване и овластяване:

- Глухата общност малцинство ли е или са просто хората с увреждания?
- Кой може да е глух ролеви модел?
- Аудизъм или какви дискриминативни практики се упражняват спрямо глухите лица ?
- И глухите жени могат – програма за равнопоставеност в глухата общност основана на пола.
- Трансдисциплинарност или как без това липсва диалог за бъдещето на общността на глухите хора.

Граждански права и застъпничество:

- Как глухите могат да търсят правата си?
- Застъпничество за правата на глухите – Конвенция за правата на хората с увреждания, ЗБЖЕ, Закон за радио и телевизия.
- Достъпни ли са парламентарните и местните избори в България? Как да бъде осигурен пълноценен достъп за глухите гласоподаватели.
- Могат ли глухите хора да бъдат народни представители? Представяне на всички глухи народни представители в световен мащаб.
- Взаимоотношения между глухите и организациите на глухите у нас.

Глуха идентичност и глуха култура

- Идентичност в глухата общност – Какво представлява и как през нея психическото благополучие на глухите хора може да се подобри.
- Многообразие в глухата общност – задълбочено представяне на интерсекционалността в глухата общност.
- Какво е CODA?
- Медия за глухи.
- Събития на глухата общност – нужда от модернизация.

Нужда от редовни проучвания

Диалогът с потенциалните глухи лидери показва, че е нужно да се правят допълнителни и задълбочени изследвания по редица теми и въпроси, възникнали в процеса на изработването на настоящия доклад. Българската глуха общност никога досега не е била възприемана като активна страна в процесите на вземане на решения и глухите не са свикнали някой да се интересува от мнението им. Високата активност и големия интерес на глухите да участват в настоящото изследване обаче показва, че те самите искат и са готови да станат активни участници в процесите в общността. Екипът на проекта предвижда за в бъдеще редовно да прави допитвания сред глухите у нас, за да се създадат навици за

активно участие в гражданските процеси. Тези проучвания ще имат за цел да покажат конкретно колко са носителите и ползвателите на българския жестов език, както и техните нужди от образование и овластяване чрез български жестов език, като се взимат предвид и нуждите на различните подгрупи в общността – глухи деца, глухи младежи, глухи жени, глухи възрастни, глухи ЛГБТИ+, глухи мигранти, сляпо-глухи хора, семейства на глухи деца, деца на глухи възрастни (CODA) и всички други хора, владеещи българския жестов език, за да се възползват от пълноценно приобщаване в обществото, включително в глухата общност и пълноценен достъп до услуги чрез българския жестов език.

